

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

СПРАВА «МОСЕНДЗ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(CASE OF MOSENDZ v. UKRAINE)

(Заява № 52013/08)

Стислий виклад остаточного рішення від 17 січня 2013 року

О 5:00 год. 25 квітня 1999 року син заявниці, який на той час проходив службу у військовій частині № 3007 внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, зник з посту, де він ніс варту, а о 18:30 год. його було знайдено за шістсот метрів від посту мертвим із вогнепальними пораненнями голови. У той же день військова прокуратура Тернопільського гарнізону порушила кримінальну справу за фактом смерті сина заявниці.

За твердженнями одного з військовослужбовців він особисто знайшов тіло сина заявниці, яке було притулене до бетонної огорожі недобудованої фабрики, а за твердженнями іншого – тіло знайшли солдати близько сорока метрів від цієї огорожі, до якої вони його потім перенесли. В подальшому розбіжність цих показань не було виправлено слідчими органами.

27 квітня 1999 року сина заявниці було поховано в селі, де проживав її брат. Тіло сина заявниці було доставлено в закритій труні, а поховання було проведено без відома заявниці.

Посмертною судово-медичною експертизою від 7 травня 1999 року було встановлено, що наявність певних вогнепальних поранень голови сина заявниці, спосіб їх завдання та відсутність інших поранень або слідів боротьби на тілі померлого, вказують на те, що він вчинив самогубство.

21 березня 2000 року судово-балістичною експертизою було встановлено, що отвори в бетонній огорожі, біля якої було знайдено тіло сина заявниці, були вогнепальними. Висновок експертизи, проведеної 25 лютого 2005 року, включає в себе протилежне.

В 2002 році були допитані співслужбовці сина заявниці, які дали показання, що, перед тим, як прийняти варту в ніч 24 квітня 1999 року, син заявниці мав суперечку з вищестоящими військовослужбовцями-сержантами К. та В., які піддали його нестатутним заходам впливу та жорстокому поводженню, а також зазначили про існування в армії нестатутних заходів впливу щодо підлеглих. На підставі цих показань 29 листопада 2003 року військова прокуратура Львівського гарнізону порушила кримінальну справу щодо сержантів К. та В. щодо перевищення ними повноважень, що спричинило тяжкі наслідки, та постановила провести ексгумацію тіла сина заявниці.

Висновки повторної судово-медичної експертизи ексгумованого трупа від 25 грудня 2004 року виявились розбіжними з висновком посмертної судово-медичної експертизи від 7 травня 1999 року, зокрема, в частині щодо наявності ще одного вогнепального поранення у померлого та розташування інших поранень. Проте, версія самогубства сина заявниці знову була підтверджена з огляду на положення його тіла, довжину його рук та технічні характеристики відповідної вогнепальної зброї.

5 січня 2005 року сержант К. зізнався у жорстокому поводженні з сином заявниці в ніч 24 квітня 1999 року.

23 лютого 2005 року матеріали кримінальної справи щодо сержанта В. були виділені в окреме провадження, оскільки він переховувався від слідства.

13 жовтня 2005 року військовий місцевий суд Львівського гарнізону визнав сержанта К. винним у перевищенні влади, що спричинило тяжкі наслідки – смерть сина заявниці через самогубство, призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі, але звільнив від його відбування з випробуванням.

16 вересня 2009 року військовий місцевий суд Львівського гарнізону також

визнав сержанта В. винним у вчиненні злочину, але його було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

4 травня 2006 року заявниця звернулась до Печерського районного суду м. Києва з цивільним позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої Міністерством внутрішніх справ України внаслідок неналежного виконання своїх обов'язків, що призвело до загибелі її сина. Проте, суд відмовив заявниці у відкритті провадження, оскільки ця справа мала розглядатись в порядку адміністративного судочинства.

30 серпня 2006 року Гагарінський районний суд м. Севастополя прийняв до розгляду позов заявниці в порядку адміністративного судочинства та 9 грудня 2008 року його задовольнив, присудивши заявниці відшкодування моральної шкоди.

18 червня 2009 року Севастопольський апеляційний адміністративний суд скасував постанову від 9 грудня 2008 року і закриття справи у зв'язку з тим, що справа мала розглядатись в порядку цивільного судочинства.

18 жовтня 2011 року Вищий адміністративний суд України залишив ухвалу від 18 червня 2009 року без змін.

Заявниця скаржилась до Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) за ст.ст. 2 та 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) на жорстоке поводження з її сином в армії та його смерть під час проходження військової служби. Також заявниця скаржилась на те, що державні органи неохоче проводили розслідування щодо цього.

Крім того, заявниця подавала скаргу за ст. 6 Конвенції на те, що вона була позбавлена національного засобу юридичного захисту за її вищевказаними скаргами у зв'язку з юрисдикційним конфліктом між національними цивільними та адміністративними судами. Цю скаргу Європейський суд вирішив розглядати за ст. 13 Конвенції.

Європейський суд встановив порушення ст. 2 Конвенції у зв'язку з тим, що державою не було дотримано свого позитивного обов'язку захистити життя сина заявниці під час його перебування під її контролем та адекватно пояснити обставини його смерті, а також процесуального обов'язку провести ефективне розслідування щодо цього, з огляду на те, що:

- версія самогубства сина заявниці була єдиною, яка розглядалась державними органами, і значні розбіжності та прогалини в розслідуванні піддають сумніву добросовісність їх зусиль у встановленні істини;
- тіло сина заявниці було знайдено за шістьсот метрів від його посту тільки через тринадцять годин;
- показання свідків містили розбіжності щодо місця та обставин виявлення тіла сина заявниці та не було зроблено жодної спроби їх усунути, що є вражаючим з огляду на значення, яке мало положення тіла для судово-медичної експертизи, якою було встановлено, що причиною смерті сина заявниці є самогубство;
- обставини поховання сина заявниці, зокрема, передання його тіла родичам в закритій труні та без відома заявниці, є підозрілими;
- судові експертизи містили розбіжності та суперечливі висновки: експертиза від 1999 року, якою не було встановлено наявності ще одного вогнепального поранення голови сина заявниці та було неправильно указане розташування іншого його поранення; судово-балістичні експертизи від 21 березня 2000 року та від 23 лютого 2005 року, які містили протилежні висновки щодо походження отворів у бетонній огорожі;
- державні органи не проявили достатніх зусиль у встановленні причетності сержанта В. до

інциденту, який в подальшому успішно уникав правосуддя поки не закінчився строк давності притягнення його до кримінальної відповідальності;

- в українській армії існує таке явище, як «дідівщини», що підтверджується звітами Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, деякими міжнародними документами та матеріалами цієї справи, і за цих обставин не можна обмежувати відповідальність за смерть сина заявниці лише протиправною поведінкою окремих осіб;
- держава є відповідальною за смерть сина заявниці, оскільки саме жорстоке поводження вищестоящих військовослужбовців стало причиною його самогубства, а не обставини його життя, які були непов'язані з реаліями його перебування в армії.

З огляду на те, що скарги заявниці за ст. 3 Конвенції по суті збігаються з питаннями, які розглядались в рамках ст. 2 Конвенції, Європейський суд вирішив, що окремого питання за ст. 3 Конвенції не постає.

Європейський суд встановив порушення ст. 13 Конвенції, оскільки відповідний позов заявниці про відшкодування моральної шкоди залишився без розгляду і вона не мала національного засобу юридичного захисту за її вищевказаними скаргами у зв'язку з юрисдикційним конфліктом між національними цивільними та адміністративними судами.

Розглянувши справу, Європейський суд одноголосно:

«1. *Вирішує* об'єднати заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами заявниці за статтями 2 та 3 Конвенції із суттю її скарги за статтею 13 Конвенції та відхиляє їх після розгляду цієї скарги по суті.

2. *Оголошує* заяву прийнятною.

3. *Постановляє*, що було порушення статті 2 Конвенції щодо позитивного обов'язку держави захистити життя сина заявниці під час його перебування під її контролем та адекватно пояснити обставини його смерті та щодо процесуального обов'язку провести ефективне розслідування цієї події.

4. *Постановляє*, що окремого питання за статтею 3 Конвенції не постає.

5. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції.

6. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава має сплатити заявниці 20 000 (двадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.